Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv.
Legal Studies, 2020; 1 (112): 5-11
УДК: 347.961
DOI: https:doi.org/10.17721/1728-2195/2020/1.112-1

ISSN 1728-2195
© Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Publishing center "Kyiv University", 2020

М. Бондарєва, канд. юрид. наук, доц.
ORCIDID: 0000-0002-3170-1307,
С. Рабовська, канд. юрид. наук, доц.
ORCIDID: 0000-0001-6147-5251
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УЧАСТІ АДВОКАТА В НОТАРІАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Досліджено роль і функціональне значення участі адвоката при здійсненні представництва в нотаріальному процесі, розглянуто особливості процесуальної діяльності адвоката при вчиненні окремих груп нотаріальних проваджень. На підставі аналізу судової та нотаріальної практики розглянуто питання оформлення повноважень адвоката, який здійснює представництво в нотаріальному процесі. Специфіку діяльності адвоката в нотаріальному процесі запропоновано визначати з огляду на два значимі аспекти: правовий статус особи, яку адвокат представляє, і характер, складність, суб'єктність учинюваного нотаріального провадження. Особливу увагу приділено функціональним складовим участі адвоката в нотаріальному провадженні у розрізі стадійності нотаріального процесу. На підставі проведеного дослідження запропоновано самостійні висновки та судження з аналізованої тематики. Висвітлено проблемні аспекти особистої участі особи, від імені і в інтересах якої вчиняється нотаріальне провадження. Продемонстровано випадки, за яких така участь є обов'язковою. На підставі проведеного дослідження авторами запропоновані самостійні висновки та судження з аналізованої тематики.

Ключові слова: нотаріус, адвокат, представництво, нотаріальний процес, правнича допомога, консультування.

Вступ. В умовах упровадження в Україні концепції правової держави, що визначено ст. 1 Конституції України [1], закон і правовий порядок є пріоритетними у відносинах суспільного життя.

Законодавство України постійно модернізується, змінюється судова практика. Серед іншого, ці процеси проходять, базуючись на вагомому досвіді професійної нотаріальної спільноти. Судова і нотаріальна практика показують, що схожі тенденції формуються й у сфері нотаріальної діяльності з охорони та захисту прав і законних інтересів, які реалізуються в контексті нотаріальної процедури (спадкові, сімейні, договірні правовідносини). Зазначене є причиною проблем і складнощів у правозастосуванні як у фахівців у сфері права, так і в осіб, які не володіють професійними юридичними знаннями та навичками. У статті зроблено спробу визначити роль і функціональне значення участі адвоката при здійсненні представництва в нотаріальному процесі, розглянуто особливості процесуальної діяльності адвоката при вчиненні окремих груп нотаріальних проваджень.

Пунктом 2 ч. 1 ст. 1 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" [2] визначено, що адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту. Отже, адвокатура є інститутом з надання професійної правової допомоги, що покликаний забезпечувати неухильне дотримання закону у демократичному суспільстві в умовах збереження у собі високого рівня чутливості до загроз повазі особистості, недоторканності її прав, свобод та законних інтересів. Адвокат є фахівцем, здатним узяти на себе правову експертизу документів, складання їх проєктів, юридичне консультування, а відтак – запобігання виникненню проблем і помилок.

Нотаріат, зі свого боку, є інститутом, на який покладено обов'язок посвідчувати права та факти, що мають юридичне значення, і вчиняти інші нотаріальні дії з метою надання їм юридичної вірогідності. Оцінка сутності нотаріату та його значення в суспільстві та державі може полягати у баченні його в ролі "однієї з основних складових економічної та соціальної структури нації" [3, с. 92], що вигідна й ефективна у розв'язанні покладених на неї завдань. Нотаріат покликаний охороняти не тільки права й інтереси окремих фізичних і юридичних осіб, але й суспільства загалом [4, с. 126–141]. Сучасний нотаріат України змінюється, набуваючи більшої активності, гнучкості, а нотаріальна діяльність – комплексності. Модель сучасного нотаріату покликана виконувати, окрім традиційних функцій "посвідчення" та "засвідчення", ще й функції державного реєстратора, медіативну та фіскальну функції, збирати і перевіряти документи і факти з перспективним розширенням функціоналу. Ефективний нотаріат дозволяє значно знизити витрати держави на забезпечення системи гарантованої правової допомоги фізичним і юридичним особам, істотно зменшити кількість спорів, пов'язаних із нотаріально посвідченими правочинами, зменшити витрати на реалізацію права на судовий захист порушених прав.

Наприклад, у європейських країнах із функціонуючим латинським нотаріатом, кількість спорів із нотаріально посвідчених правочинів становить близько 1:1000, тоді яку США ця ж цифра вища в 40–50 разів [5, с. 3]. Зазначене з упевненістю свідчить про переваги латинського типу організації нотаріату перед англосаксонським типом такої організації [6, с. 126–141].

Схожі тенденції спостерігаються і в Україні. Актуальність досліджуваних питань підтверджується статистикою звітності про роботу державних і приватних нотаріусів щодо кількості осіб, які звернулися до нотаріусів, кількості вчинених нотаріальних дій, чисельності нотаріусів, які такі дії вчиняли у 2017–2019 рр., оприлюдненими Міністерством юстиції України [7].

© Бондарєва М., Рабовська С., 2020

Таблиця 1

Назва показника	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Чисельність нотаріусів, які вчиняли нотаріальні дії протягом звітного періоду (приватні і державні)	6513	6561	5680
Усього вчинено нотаріальних дій	12 462 580	12 568 707	12 600 400
Кількість осіб, що звернулися до нотаріусів	9 324 688	9 664 738	9 853 135

Аналіз наведених в табл. 1 даних показує значиму кількість учинюваних нотаріальних проваджень, осіб, які звертаються до нотаріуса, а також поступове збільшення зазначених показників. З урахуванням диференціації функціоналу нотаріату як інституції зазначене не тільки підтверджує ефективність такого інституту, але й, з іншого боку, – дозволяє припустити наявність певних помилок, недоопрацювань, а іноді і зловживань, що їх припускаються нотаріуси.

Одним із маркерів існування такої проблеми можуть бути дані сайту "Судова влада України", згідно з якими кількість спорів, що виникають із договорів, у 2018 р. становила 250 410 (25,17 %), у 2019 р. – 23 4916 (23,33 %), що показує зменшення на 6,2 % за рік [8].

Слід зауважити, що теоретичні дослідження із зазначеної тематики проводилися переважно у площині загальних аспектів організації адвокатури, процесуальної діяльності адвоката в різних видах юридичних процесів. За темами, фрагментарно наближеними до змісту статті, працювали такі вчені, як С. Борискін, Т. Варфоломєєва, А. Власов, В. Волошин, О. Дерій, В. Заборовський, О. Захарова, О. Клименко, В. Коцюба, Д. Кухнюк, Ю. Носік, С. Фурса, Є. Фурса, О. Хотинська, С. Чабан, С. Щербак та ін.

Водночас, незважаючи на, здавалося б, очевидну актуальність теми статті, предметного системного дослідження зазначеної тематики проведено досі не було. Мета нашої статті – виправити цю ситуацію.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Правові підстави участі адвоката в нотаріальному процесі. Якщо нотаріус неухильно стоїть на боці закону і спрямовує всю свою діяльність на результат у вигляді встановлення достовірності факту та права або відхилення такої достовірності у випадку існування щонайменшого сумніву, то адвокат свою діяльність спрямовує саме на практичну допомогу особі у реалізації особистого наміру реалізувати право.

При цьому механізми діяльності адвоката є різноманітними та втілені в таких її видах як надання правової інформації, консультацій і роз'яснень із правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами. Адвокат може здійснювати інші види адвокатської діяльності, не заборонені законом.

Основними формами адвокатської діяльності є процесуальне представництво та правова допомога. Процесуальне представництво може здійснюватися в цивілістичних процесах і передбачає право представника виступати від імені іншої особи, яке реалізується в силу закону або договору. Правова допомога – це консультації клієнта на будь-якій стадії реалізації ним його прав й обов'язків, формування правової позиції стосовно питання, з яким звернувся клієнт, складання проєктів документів тощо.

Усі види адвокатської діяльності здійснюються адвокатом на підставі договору про надання правової допомоги, а документами, що підтверджують повноваження адвоката, є договір, довіреність, ордер та доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги. При цьому слід підкреслити, що питання про оформлення повноважень адвоката в нотаріальному процесі є неоднозначним. Зокрема, у спеціальній літературі обґрунтовується неможливість передачі адвокату повноважень на підставі довіреності і пропонується у тих випадках, коли адвокат діє на підставі довіреності, вважати, що він "втрачає свій статус як адвокат і не може користуватися наданими йому повноваженнями. Якщо ж допустити, що адвокат отримав повноваження на підставі довіреності, то вважається, що він діє на підставі довірчих відносин і його професійний статус не повинен зазначатися в довіреності" [9, с. 15].

З іншого боку, згідно з п. 4 гл. 1 розд. 1 Порядку вчинення нотаріальних дій, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 [10] перевірка повноважень представників осіб за довіреністю або за законом здійснюється за довіреністю. Нотаріус при посвідченні правочинів, учиненні інших нотаріальних дій за участю уповноваженого представника встановлює його особу відповідно до вимог ст. 43 Закону України "Про нотаріат" [11], а також перевіряє його дієздатність та обсяг наданих йому повноважень. Дійсність нотаріально посвідченої довіреності перевіряється нотаріусом за Єдиним реєстром довіреностей [12], за винятком довіреностей, що посвідчені або видані за кордоном компетентними органами іноземних держав. За результатами перевірки чинності довіреності (її дубліката) виготовляється витяг із Єдиного реєстру довіреностей, який додається до примірника правочину, що залишається у справах нотаріуса. У разі наявності сумнівів щодо обсягу повноважень уповноваженого представника, а також його цивільної дієздатності нотаріус має право зробити запит до відповідної фізичної або юридичної особи, від імені якої діє представник. Пунктом 2.5 гл. 4 розд. 2 Порядку вчинення нотаріальних дій визначається, що у довіреностях, виданих на ім'я адвокатів, можуть зазначатися їхній статус і членство в адвокатському об'єднанні.

Ілюструючи зазначене, можна навести приклад із судової практики. Нотаріус відмовив у вчиненні нотаріального провадження представнику особи, який діяв за довіреністю, оскільки, на думку нотаріуса, представник не мав належним чином оформлених повноважень. Київський районний суд м. Харкова зобов'язав нотаріуса вчинити нотаріальну дію, оскільки згідно із ч. 1 ст. 244 Цивільного кодексу України [13] представництво, яке ґрунтується на договорі, може здійснюватися за довіреністю. Як зазначив суд, ст. 1003 Цивільного кодексу України визначено, що у договорі доручення або у виданій на підставі договору довіреності мають бути чітко визначені юридичні дії, які належить вчинити повіреному. Дії, які належить вчинити повіреному, мають бути правомірними, конкретними та здійсненними. Оскільки надана позивачем, як представником, довіреність містить вичерпний і конкретний перелік повноважень представника, при цьому необхідно відзначити той факт, що зазначена довіреність не містить жодних обмежень повноважень представника, що сукупно на-

дає підстави стверджувати про неправомірність дій приватного нотаріуса [14].

При врегулюванні питання про спосіб формалізації повноважень адвоката як представника в нотаріальному процесі вважаємо доцільним зауважити, що певну визначеність у ситуацію вніс Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою від 27.04.2016 [15], з підходом якого, очевидно, можна погодитися. Адвокат просив визнати незаконною бездіяльність державного нотаріуса (відмова в наданні адвокату інформації за його усними зверненнями й адвокатським запитом) і відмову державного нотаріуса у видачі свідоцтва про право на спадщину *представнику спадкоємця адвокату, який діяв на підставі договору про надання юридичних послуг*. Касаційний суд, що погодився з висновками Апеляційного суду Чернівецької обл., зазначив, що *за правовою природою укладений між адвокатом й особою, яку він представляє, договір про надання юридичних послуг регулює відносини із забезпечення реалізації права й обов'язків клієнта в органах нотаріату.* Водночас *адвокатом здійснювалося представництво особи, за заявою якої вчинено нотаріальну дію з видачі свідоцтва про право на спадщину.* Суд установив *відсутність в адвоката повноважень на представництво* особи при вчиненні нотаріальної дії, тому нотаріус правильно відмовив у видачі свідоцтва про право на спадщину, що відповідало ст. 8 Закону України "Про нотаріат" і Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

З урахуванням зазначеного можна говорити про необхідність усунення неоднозначного розуміння питання документального підтвердження повноважень представника-адвоката, специфіка участі якого в нотаріальному процесі й особливості правового регулювання такої участі визначаються характером процесуальних формальностей у сфері саме нотаріального процесу. Відтак документом, що підтверджує повноваження адвоката, який здійснює представництво в нотаріальному процесі, має бути довіреність.

Процесуальні аспекти участі адвоката: динаміка процесу, позитивні та негативні ефекти взаємодії нотаріуса й адвоката при вчиненні нотаріального провадження. Питання формалізації повноважень адвоката є сенс розглядати не тільки в аспекті документального їх оформлення, але і звертати увагу на питання змістовної їх частини, а саме гнучкості правової позиції особи, сформованої, очевидно, самим адвокатом; перевищення очікувань від урегулювання правової ситуації клієнта, і, як результат, ризик завдання тиску на нотаріуса; небажання представника-адвоката йти на компроміс з іншими особами, які беруть участь у нотаріальному провадженні. Зазначене демонструє, що при формуванні змістовної частини довіреності на участь у нотаріальному провадженні адвоката слід зважати на недоцільність використання імперативних доручень, що звужують обсяги можливого в нотаріальному процесі компромісу і, відповідно, знижують його ефективність.

Ураховуючи одночасно динамічність і статичність суті нотаріального провадження як складного алгоритму процесуальних і технічних дій і його правового результату – нотаріального акта, можна визначити функціональну цінність участі адвоката в нотаріальному провадженні.

Специфіка діяльності адвоката в нотаріальному процесі визначається двома значимими моментами: правовим статусом особи, яку він представляє, і характером, складністю, суб'єктністю вчинюваного нотаріального провадження.

Результатом учинення нотаріального провадження є, зазвичай, нотаріальний акт (документ чи його посвідчення), який не тільки вміщує істотні факти, що передували його появі, стали правовим підґрунтям його ухвалення нотаріусом, але і визначає перспективну динаміку відповідних правовідносин. Нотаріальний акт забезпечує стабільність правовідносин за участі як особи, яка звернулася за вчиненням нотаріального провадження, так й інших осіб – суб'єктів відповідних правовідносин.

Оскільки нотаріальна процедура передбачає пошук найбільш вигідних, прийнятних для сторін варіантів урегулювання їхньої правової ситуації, застосування різноманітних інструментів юридичної техніки, обов'язковість нотаріального посвідчення і засвідчення передбачає модерування перемовин між сторонами договору, застосування медіативних прийомів і технік. Окрім того, нотаріус зобов'язаний слідувати алгоритму, визначеному законом, заснованому на територіальності і матеріальній компетенції нотаріуса; процедурі, що передбачає правове консультування зацікавлених осіб, зокрема і шляхом надання їм порад, встановлення їхньої особи, перевірку обсягу їх правосуб'єктності, право- і дієздатності, перевірку повноважень представника. При цьому нотаріус має зберігати нейтральну позицію щодо суб'єктів провадження. Адвокат, і це очевидно, діє за дорученням і від імені свого довірителя, що визначає як його юридичну зацікавленість, так і специфіку участі в нотаріальному процесі не як модератора такого процесу, а як, радше, заявника, сторони. Важливо розуміти при цьому, що участь представника, особливо адвоката, може створювати негативні ефекти в динаміці нотаріального провадження, пов'язані зі складнощами встановлення волі осіб, що беруть участь у провадженні, досягнення згоди між сторонами договору, їхнього примирення тощо. До прикладу, ч. 2 а параграфу 17 Закону ФРН про посвідчення актів забороняє нотаріусу вчиняти регулярні нотаріальні дії за відсутності сторін матеріального правовідношення. Винятки можливі в окремих випадках, проте нотаріуси під загрозою майнової відповідальності і скарг до нотаріальної палати найчастіше наполягають на особистій участі осіб [16].

Закон України "Про нотаріат" передбачає можливість участі представника в нотаріальному процесі від імені і в інтересах особи, що її уповноважила. Заявник у такому випадку може не брати особистої участі в нотаріальному процесі. У визначених законом випадках участь особи, від імені і в інтересах якої вчиняється нотаріальне провадження, є обов'язковою. Так, згідно зі ст. 1234 Цивільного кодексу України право на заповіт здійснюється особисто, вчинення заповіту через представника не допускається. Заява про прийняття спадщини подається спадкоємцем особисто, як випливає зі ст. 1269 Цивільного кодексу України. Відповідно, заявник має безпосередньо бути присутнім при вчиненні нотаріального провадження, що не виключає одночасної участі його представника-адвоката. У випадку одночасної участі в нотаріальному процесі представника – адвоката й особи, інтереси якої він представляє, представництво як таке, очевидно, не здійснюється. Адвокат діє, радше, як юридичний радник, сприяє особі у формуванні її правової позиції з питань, що виникають, безпосередньої участі в нотаріальному процесі не бере.

Змістовні складові участі адвоката в нотаріальному провадженні з урахуванням стадійності нотаріального процесу. Огляд судової практики. Правове консультування на етапі до звернення особи до органів нотаріату може передбачати коректне визначення предметної та територіальної підвідомчості правової ситуації клієнта певному нотаріусу; оцінка правової до-

цільності і корисності звернення до нотаріальної юрисдикції, оцінка альтернативних варіантів урегулювання справи: звернення до медіатора, до суду, проста домовленість із контрагентом "без звернення". На цьому етапі важливою функцією адвоката є забезпечення цілісності правової оцінки ситуації клієнта.

На стадії відкриття нотаріального провадження адвокат може бути використаний для тактичних цілей, серед яких оптимізація комунікації "заявник – нотаріус" і переведення її у площину професійної кваліфікованої взаємодії професіоналів.

Схожими є підходи до визначення функціоналу участі адвоката *на стадії підготовки до вчинення* нотаріального провадження.

Водночас контролювання діяльності нотаріуса не має ставитися адвокатом як мета його участі в нотаріальному процесі. Надмірне втручання адвоката в нотаріальний процес може істотно викривити його хід, порушити психологічний, етичний баланс й, у підсумку, призвести до зниження його ефективності, ускладнень у перебігу чи невчинення провадження. Слід зауважити, що у всіх наведених випадках одночасної участі в нотаріальному процесі адвоката і нотаріуса не повинно йтися про професійне конкурування між ними, оскільки сфери застосування їхніх професійних компетентностей є різними і спрямовані, відповідно, з боку нотаріуса – на вчинення низки процесуальних і технічних дій, що мають на меті встановлення особи заявника, перевірка обсягу його цивільної право- і дієздатності, встановлення інших юридично значимих обставин залежно від характеру вчинюваного нотаріального провадження. Суттю участі адвоката в нотаріальному процесі є оптимізація, скорочення в часі і процесуальних засобах процесу вчинення нотаріального провадження, підвищення психологічного комфорту заявника – клієнта за рахунок прийняття на себе адвокатом функції "толмача", посередника між особою, що звернулася за вчиненням нотаріального провадження, іншими зацікавленими особами (подружжям/колишнім подружжям, дітьми, батьками, органами опіки та піклування) і нотаріусом. У веденні перемовин і визначенні мінімальної ціни виграшу професійні компетентності адвоката можуть бути використані в інтересах особи, яку він представляє; вони позитивно впливають на фактичну і психологічну готовність до перемовин із контрагентами, забезпечують перспективну готовність до доведення і доказування юридично значимих обставин у таких перемовинах. Зазначена правова позиція не може бути реалізована нотаріусом, який радше подібний до неупередженого арбітра, тоді як "упередженість" адвоката є складовою його статусу в конкретній юридичній справі.

На зазначеному етапі слід звернути увагу на корисність застосування нотаріусом медіативних технік [17, с. 4–7]. Залучення адвоката до процесу приведення правових позицій сторін договору до згоди, налагодження між ними комунікації набуває особливої цінності.

Ефективною є взаємодія нотаріуса й адвоката з питань забезпечення нотаріусом доказів.

Найрезультативнішою вважається участь адвоката в підготовці нотаріального провадження, а саме – сприяння, допомога, оптимізація зібрання та надання його довірителем відомостей і документів, необхідних для вчинення нотаріального провадження. Не менш значимимим у реальній перспективі розвитку процесу і досягнення його результату – ухвалення нотаріусом нотаріального акта, є правовий аналіз адвокатом документів, що збираються його довірителем, на предмет правильності їхнього оформлення на етапі видачі уповноваженими органами.

Як приклад, що підтверджує висловлені авторами доводи, можна навести аналіз практики винесення 224 постанов про відмову у вчиненні нотаріальних дій нотаріусами Хмельницької обл. у І кварталі 2018 р. (17.04.2018) [18]. За ступенем поширеності підставами винесення постанов про відмову у вчиненні нотаріальної дії були: відсутність правовстановлюючого документа, що підтверджував би право власності на майно, яке спадкується (документ втрачений або не виготовлявся) – 105 постанов; пропущення терміну для прийняття спадщини – 39 постанов; наявні розбіжності та невідповідності у поданих спадкоємцями документах (зокрема, щодо площі, адреси розташування майна, кадастрового номера земельної ділянки, номера сертифіката на право на земельну частку (пай), інформації щодо фізичної особи тощо) – 14 постанов; відсутність документів, що дозволяють встановити факт родинних відносин між спадкодавцем і спадкоємцем – 18 постанов; неможливість доведення та підтвердження факту проживання однією сім'єю – 9 постанов; надання неналежним чином оформлених правовстановлюючих документів – 17 постанов; інші (не визначення за спадкодавцем за життя частки у спільній власності; наявний заповіт на користь іншого спадкоємця; за видачею свідоцтва про право на спадщину звернулась особа, яка не входить до кола спадкоємців).

Наведені вище приклади цікаві для досліджуваної теми двома моментами. По-перше, вони надають підстави зробити висновок, що більшість відмов були здійснені з підстав, які б могли бути усунуті чи виправлені заявником. По-друге, доводять доцільність участі адвоката в нотаріальному процесі з метою підвищення ефективності та результативності такого процесу.

Не можна залишити без уваги не менш важливі форми активності адвоката на стадії підготовки нотаріального провадження, реалізація яких виправдовує його оплатну участь у безспірному юридичному процесі. При здійсненні нотаріальної діяльності нотаріуси припускаються помилок, що можуть призвести до порушення прав осіб, які беруть участь у таких провадженнях. Корисними й ефективними на стадії підготовки до вчинення нотаріального провадження є: правовий аналіз переліку документів, що пропонується нотаріусом надати заявникові на підтвердження того чи іншого юридичного факту; правовий аналіз підстав відмови нотаріуса у вчиненні нотаріального провадження; шляхи корегування ходу нотаріального процесу, пропонування альтернатив урегулювання правової ситуації особи.

Зауважене вище підтверджується судовою практикою. Рішенням Броварського міськрайонного суду Київської обл. від 09.09.2012 [19], наприклад, дії приватного нотаріуса було визнано незаконними, скасовано виконавчі написи з підстав порушення законодавства, зокрема і внаслідок недбалості нотаріуса, який *не звернув уваги на той факт*, що відмова від договору лізингу має бути безумовною і чітко вираженою, а термін для вчинення виконавчого напису минув.

Рішенням Васильківського районного суду Запорізької обл. від 12.03.2013 [20] дії приватного нотаріуса, який скасував договір купівлі-продажу нерухомого майна та визнав його недійсним, були визнані незаконними, оскільки *правочин може бути визнаний недійсним лише в судовому порядку*.

Рішенням Шевченківського районного суду м. Києва від 20.07.2015 [21] була надана правова оцінка діям

приватного нотаріуса, який *не перевірив у встановленому порядку обсягу повноважень представника,* а також *не здійснив належних дій* з пошуку в Єдиному реєстрі довіреностей за прізвищем довірителя з метою перевірки справжності довіреності. Суд зазначив, що при посвідченні правочинів, учиненні інших нотаріальних дій за участі представника, відповідно до вимог ст. 43 та 44 Закону України "Про нотаріат" нотаріус зобов'язаний був встановити його особу, а також перевірити обсяг його повноважень на основі виданої представнику довіреності чи іншого документа, що надає повноваження представнику.

Відмовляючи заявнику у видачі дубліката договору купівлі – продажу будинку, приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу посилалась на те, що у процесі перевірки поданих документів встановлено, що за фактом набуття права власності на нерухоме майно, зазначене в заяві, здійснюється досудове кримінальне розслідування. На думку нотаріуса, кримінальне провадження не закрито, а добросовісність набуття нерухомого майна набувачем може бути встановлено тільки в суді або шляхом припинення кримінального провадження, відповідно до чинного законодавства України. Ухвалюючи рішення за позовом про оскарження відмови у вчиненні нотаріальної дії, Шевченківський районний суд м. Києва в рішенні від 14.03.2019 [22] зазначив, що *факт наявності кримінального провадження стосовно майна, що було об'єктом нотаріально посвідченого договору купівлі-продажу, безпосередньо не передбачений ані Законом України "Про нотаріат", ані Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами України* як підстава для відмови у видачі дубліката такого договору. Також суд критично оцінив висловлену нотаріусом в оспорюваній постанові думку про *необхідність встановлення в суді добросовісності набуття нерухомого майна з боку заявника*, оскільки право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів.

Розглянемо ще одну справа і нетривіальний підхід нотаріуса до оцінки правової ситуації особи, яка до нього звернулася. Нотаріус виніс постанову про відмову у вчиненні нотаріальної дії на наступний день після надходження заяви про видачу свідоцтва про право на спадщину. Малиновський районний суд м. Одеси в рішенні від 20.11.2019 [23] розцінив таку відмову як передчасну, оскільки нотаріус, усупереч ст. 5 Закону України "Про нотаріат" і п. 4.14 розд. 10 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України не сприяв позивачу у здійсненні ним його прав та не витребував ні в нього, ні в будь-кого правовстановлюючих документів, необхідних для вчинення нотаріальної дії. При цьому суд критично поставився до пояснень нотаріуса, що він був обмежений часом на вчинення нотаріальної дії, та був зобов'язаний вчинити нотаріальну дію або відмовити у її вчиненні протягом трьох робочих днів, внаслідок чого він не міг витребовувати будь-які документи. Наприклад, відповідно до п. 4.13 Порядку видача свідоцтва про право на спадщину може бути відкладена у разі витребування нотаріусом відомостей або документів від фізичних або юридичних осіб, при цьому термін, на який може бути відкладено видачу свідоцтва про право на спадщину, не може перевищувати одного місяця. Отже, відповідач, на думку суду, був наділений правом витребувати відповідні документи та відкласти вчинення нотаріальної дії терміном до одного місяця.

Іноді нотаріуси свідомо порушують закон при вчиненні нотаріального провадження. Наприклад, приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу за попередньою змовою з матір'ю дитини, яка надала ксерокопію знищеного паспорта батька дитини, на нотаріальному бланку було засвідчено справжність підпису цього батька, виконано заяву про надання згоди на тимчасовий виїзд за кордон їхнього малолітнього сина, без особистої присутності позивача, а так само і без встановлення його особи та перевірки його дієздатності на підставі ксерокопії паспорта позивача. Позивач, як батько малолітньої дитини, будь-якої згоди на тимчасовий виїзд сина за кордон не надавав, у конторі приватного нотаріуса з метою надання згоди не перебував. Крім того, паспорт, реквізити якого подані в заяві, знищений до вчинення нотаріальної дії Дарницьким РВ ГУДМС України в м. Києві, у зв'язку із заміною на новий паспорт. Шевченківський районний суд міста Києва у рішенні від 17.03.2017 [24] зазначив, що такими діями нотаріус порушила вимоги ст. 43 Закону "Про нотаріат", п. 1 гл. 6 розд. I та підп. 6.2 п. 6 гл. 7 розд. II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, а тому така нотаріальна дія підлягає визнанню неправомірною.

Проте не завжди недбалість, непрофесійність нотаріуса стає на заваді реалізації особою її прав. Часто поведінка самого заявника, його юридична необізнаність, пасивність створюють негативні юридичні наслідки. Наприклад, згідно із рішенням Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 7.02.2018 [25] наявність постанови державного нотаріуса про відмову у вчиненні нотаріальної дії не визнається самостійною підставою для звернення до суду з позовом про визнання права власності в порядку спадкування. *Постанова нотаріуса*, як зазначає колегія суддів, *мотивована наявністю суперечливих даних та розбіжностей* щодо розмірів площі будинку, який є об'єктом спадкування, та ненадання позивачкою документів для усунення наявних неточностей. Тобто *сама позивачка не сприяла реалізації її законних прав та обов'язків*, а тому підстав вважати постанову нотаріуса такою, що порушує права позивача підстав немає.

У всіх наведених прикладах із судової практики некоректність поведінки особи при реалізації її суб'єктивних цивільних прав визначалася недостатнім ступенем її правової обізнаності і помилками, допущеними нотаріусами при вчиненні нотаріальних проваджень.

Хоча участь адвоката в нотаріальному процесі не знімає з нотаріуса обов'язок (виняток становить непрофесійність чи недобросовісність самого адвоката) заміщувати своїми знаннями прогалини в юридичних знаннях особи, що до нього звертається, доступно роз'яснювати наслідки тих чи інших дій; налагоджувати комунікацію у випадку нерозуміння особою хибності своєї позиції, тим не менш кількість нотаріальних справ, де інтереси особи представляє адвокат, є обернено пропорційною кількості судових справ, у яких особа звертається з оскарженням учиненого нотаріального провадження чи відмову у його вчиненні. З огляду на наведене, можемо стверджувати про корисність активної участі адвоката у складних нотаріальних провадженнях, таких як видача свідоцтва про право на спадщину, видача свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя в разі смерті одного з них, у нотаріальному посвідченні багатьох договорів (шлюбний договір, договорів відчуження нерухомого майна). Нотаріус не завжди може дати належну правову кваліфікацію обставинам, правовідносинам, документам. А

спільні зусилля в цьому напрямі нотаріуса й адвоката прогнозовано мають дати позитивний результат.

Окрім адвокатів, особа може залучити до нотаріального процесу в ролі представника звичайного юриста, однак із розповсюдженою у час монополії адвокатури ознакою "інхаус". Як й у випадку з лікарем та священиком, більшість людей прагнуть мати сімейного юриста, якому можна зателефонувати в будь-який час та проконсультуватися з будь-якого питання. Інхаус-юристи, з одного боку, мають відповідну освіту та навички професійного спілкування з нотаріусом, а з іншого – вищу довіру клієнта порівняно з адвокатом. Водночас, не вдаючись до аналізу переваг монополії адвокатури, зауважимо, що в її умовах звичайні юристи поступово втрачають досвід ведення саме процесу, позбавлені можливості надсилати адвокатські запити та не мотивовані негативними наслідками при недобросовісності своїх дій у вигляді відповідальності. Натомість, іноді забезпечення вищого рівня фаховості та відповідальності може мати суттєву перевагу над рівнем довіри до інхаус-юриста.

На рівні самоврядування суттєвим здобутком у цій сфері став минулорічний Меморандум про співробітництво, підписаний 18.07.2019 Національною асоціацією адвокатів України та Нотаріальною палатою України [26]. Згідно з документом передбачалася участь у розробці проєктів нормативно-правових актів у сфері сімейного права, пропозицій до них і чинного законодавства, спрямованого на оптимізацію захисту прав суб'єктів сімейних правовідносин; спільна участь у наукових, дослідницьких та інших програмах і проєктах, спрямованих на розвиток сімейного права; спільна підготовка аналітичних і методичних матеріалів, збір та узагальнення практики правореалізації і правозастосування у сфері сімейного права (дайджести судової практики, консолідованих правових позицій Верховного Суду та рішень ЄСПЛ). Як бачимо, поки що взаємодію задекларовано лише в галузі сімейного права.

Висновки. Реальні переваги участі адвоката в нотаріальному процесі полягають у підвищенні ефективності процесу, його оптимізації, психологічному комфорті його учасників, конфіденційності і передбачуваності процесу, зниженні ризику звернення до суду в майбутньому. Окрім того, не можна ігнорувати етично-психологічні ефекти зазначених моментів, їхня оцінка має здійснюватися, головним чином, у площині організаційній і процесуальній. Єдина проблема, яка може мати місце в цій ситуації, це неготовність українського суспільства до розуміння суті адвокатури. Проблема, з якою постійної стикається адвокат, це ототожнення його із клієнтом. Не всі нотаріуси готові визнати, що адвокат є зовнішнім сприятливим чинником якісного вчинення саме їхніх дій. Звичайно, це зумовлено тим, що нотаріус не надає переваги жодній зі сторін договору, є представником держави, але не є лобістом її інтересів, тобто демонструє повну нейтральність. Адвокат, зі свого боку, позитивно забарвлений в бік клієнта, що викликає засторогу передусім у нотаріуса. Проблеми, висвітлені нами при аналізі судової практики оскаржень нотаріальних дій і нотаріальної практики відмов у їхньому вчиненні демонструють складність й іноді неоднозначність нотаріального процесу.

Водночас, підсумовуючи вищенаведене, хочемо зауважити, що участь адвоката в нотаріальному процесі дає можливість врахувати всі особливості правової ситуації клієнта. Нотаріус як особа, уповноважена державою на вчинення нотаріальної і багатьох інших функцій, має відповідально підходити до реалізації своєї компетенції. Участь адвоката при вчиненні нотаріального провадження прогнозовано матиме позитивні ефекти тільки за умови належної взаємодії з нотаріусом, що, звісно ж, сприятиме підвищенню якості нотаріальної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВРвід 01 січня 2020 року зі змінами та доповненнями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VII від 20 березня 2020 року зі змінами та доповненнями. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17 (дата звернення: 19.02.2020).
3. Leger P. E. La Function sociale du notaire (1951-2). *La Revue du Notariat*. Canada, 1990. P. 92.
4. Yaigre J., Pillebout J-F. Droit professionnel notarial.Quatrieme edition. Paris, 1996. P. 126–141.
5. Le notariat dans le monde. éd. Commission de coopération notariale internationale d'U. I. N. L. 2001. P. 3.
6. Malavet P. The Non-Adversarial, Extra-Judicial Search for Legality and Truth: Foreign Notarial Transactions as an Inexpensive and Reliable Model for a Market Driven System of Informed Contracting and Fact-Determination. *Wisconsin International Law Journal.* 2007. № 1. P. 146–151.
7. Звіт про роботу державних та приватних нотаріусів / Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/zvit-pro-robotu-derjavnih-ta-privatnih-notariusiv (дата звернення: 19.02.2020).
8. Судова влада України : аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за 2019 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/analit_tabl_19 (дата звернення: 19.02.2020).
9. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Адвокат у цивільному процесі : наук.-практ. посіб. К. : Вид. Фурса С. Я.: КНТ, 2008. 452 с.
10. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій: Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. *Офіційний вісник України*. 2012. № 17. Ст. 632.
11. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII від 13 лютого 2020 року зі змінами та доповненнями. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12 (дата звернення: 19.02.2020).
12. Єдиний реєстр довіреностей, започаткований відповідно до наказу Міністерства юстиції України від 25.05.1999 року № 29/5. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_2351 (дата звернення: 19.02.2020).
13. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV від 13 лютого 2020 року зі змінами та доповненнями. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 19.02.2020).
14. Рішення Київського районного суду міста Харкова від 5 грудня 2018 року № 640/6754/18. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/78395511 (дата звернення: 19.02.2020).
15. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 27 квітня 2016 р. № 6-2368ск16. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/57462528 (дата звернення: 19.02.2020).
16. Техника ведения переговоров нотариусами: практ. пособ. / отв. ред. Роберт Вальц. М. : Волтерс Клувер, 2005. 200 с.
17. Бондарєва М. В. Медіативний аспект у нотаріальній діяльності з оформлення спадкових прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 4–7.
18. Узагальнення нотаріальної практики щодо винесення нотаріусами Хмельницької області постанов про відмову у вчинення нотаріальних дій у І кварталі 2018 року (17.04.2018 р.). URL: https://justice-km.gov.ua/notariat# (дата звернення: 19.02.2020).
19. Рішення Броварського міськрайонного суду Київської області від 9 серпня 2012 р. № 1007/4851/2012. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/49243339 (дата звернення: 19.02.2020).
20. Рішення Василівського районного суду Запорізької області від 12 березня 2013 р. № 311/121/13-ц. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/30041575 (дата звернення: 19.02.2020).
21. Рішення Шевченківського районного суду міста Києва від 20 липня 2015 р. № 761/36756/14-ц. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/47520792 (дата звернення: 19.02.2020).
22. Рішення Шевченківського районного суду міста Києва від 14 березня 2019 р. № 761/38725/18. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/81895771 (дата звернення: 19.02.2020).
23. Рішення Малиновського районного суду міста Одеси від 20 листопада 2019 р. № 521/15555/19. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/85840447 (дата звернення: 19.02.2020).
24. Рішення Шевченківського районного суду міста Києва від 14 березня 2017 р. № 761/33944/15-ц. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/65526572 (дата звернення: 19.02.2020).
25. Постанова Верховного Суду від 7 лютого 2018 р. № 359/6007/15. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/72199153 (дата звернення: 19.02.2020).
26. Меморандум про співробітництво НААУ з Нотаріальною палатою від 18 липня 2019 року / Офіційний сайт Нотаріальної палати Украї-

їни. URL: http://npu.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/npu-naau.pdf (дата звернення: 19.02.2020).

References

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainyvid 28 chervnia 1996 roku № 254k/96-VRvid 01 sichnia 2020 roku zi zminamy ta dopovnenniamy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (in Ukrainian).

2. Pro advokaturu ta advokatsku diialnist: Zakon Ukrainyvid 5 lypnia 2012 roku № 5076-VIIvid 20 bereznia 2020 roku zi zminamy ta dopovnenniamy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2013. № 27. St. 282. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17 (in Ukrainian).

3. Leger P. E. (1951-2). *La Function sociale du notaire. La Revue du Notariat*, 90. P. 92 (Canada). 1951 (in French).

4. Yaigre J., Pillebout J-F. (1996). Droit professionnel notarial. Quatrieme edition. Paris, P. 126–141 (in French).

5. Le notariat dans le monde éd. (2001). Commission de coopération notarialeinternationale d'U. I. N. L. P. 3 (in French).

6. Malavet P. The Non-Adversarial, Extra-Judicial Search for Legality and Truth: Foreign Notarial Transactions as an Inexpensive and Reliable Model for a Market Driven System of Informed Contracting and Fact-Determination. *Wisconsin International Law Journal*. 2007. № 1. P. 146-151 (in English).

7. Zvit pro robotu derzhavnykh ta pryvatnykh notariusiv / Ministerstvo yustytsii Ukrainy. URL: https://minjust.gov.ua/m/zvit-pro-robotu-derjavnih-ta-privatnih-notariusiv (in Ukrainian).

8. Sudova vlada Ukrainy. Analitychni tablytsi shchodo stanu zdiisnennia pravosuddia za 2019 rik. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/analit_tabl_19.

9. Fursa S. Ya., Fursa Ye. I. (2008). *Advokat u tsyvilnomu protsesi* [Attorney in the civil process] : Naukovo-praktychnyi posibnyk. K.: Vydavets Fursa S. Ya. 2008. 452 s.(in Ukrainian).

10. Pro zatverdzhennia Poriadku vchynennia notarialnykh dii: Nakaz Ministerstva yustytsii Ukrainy vid 22.02.2012 r. № 296/5. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2012 r., № 17. St. 632 (in Ukrainian).

11. Pro notariat: Zakon Ukrainy vid 2 veresnia 1993 r. № 3425-XII vid 13 liutoho 2020 roku zi zminamy ta dopovnenniamy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1993. № 39. St. 383. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12 (in Ukrainian).

12. Yedynyi reiestr dovirenostei, zapochatkovanyi vidpovidno do nakazu Ministerstva yustytsii Ukrainy vid 25.05.1999 roku № 29/5. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_2351 (in Ukrainian).

13. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainyvid 16 sichnia 2003 roku № 435-IVvid 13 liutoho 2020 roku zi zminamy ta dopovnenniamy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2003. № 40. St. 356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (in Ukrainian).

14. Rishennia Kyivskoho raionnoho sudu mista Kharkova vid 5 hrudnia 2018 roku № 640/6754/18. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/78395511 (in Ukrainian).

15. Ukhvala Vyshchoho spetsializovanoho sudu Ukrainy z rozghliadu tsyvilnykh i kryminalnykh sprav vid 27 kvitnia 2016 r. № 6-2368sk16. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/57462528 (in Ukrainian).

16. Tehnika vedeniya peregovorov notariusami [Negotiating Technique] / Otv. red. RobertValc. M.: Volters Kluver, 2005. 200 s.

17. Bondarieva M. V. Mediatyvnyi aspekt u notarialnii diialnosti z oformlennia spadkovykh prav [Mediation aspect in the notarial activity on registration of hereditary rights]. *Pidpryiemnytstvo, hospodarstvoipravo*. 2019. № 1. S. 4–7. (in Ukrainian).

18. Uzahalnennia notarialnoi praktyky shchodo vynesennia notariusamy Khmelnytskoi oblasti postanov pro vidmovu u vchynennia notarialnykh dii u I kvartali 2018 roku (17.04.2018 r.). URL: https://justice-km.gov.ua/notariat# (in Ukrainian).

19. Rishennia Brovarskoho miskraionnoho sudu Kyivskoi oblasti vid 9 serpnia 2012 r. № 1007/4851/2012. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/49243339 (in Ukrainian).

20. Rishennia Vasylivskoho raionnoho sudu Zaporizkoi oblasti vid 12 bereznia 2013 r. № 311/121/13-ts. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/30041575 (in Ukrainian).

21. Rishennia Shevchenkivskoho raionnoho sudu mista Kyieva vid 20 lypnia 2015 r. № 761/36756/14-ts. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/47520792 (in Ukrainian).

22. Rishennia Shevchenkivskoho raionnoho sudu mista Kyieva vid 14 bereznia 2019 r. № 761/38725/18. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/81895771 (in Ukrainian).

23. Rishennia Malynovskoho raionnoho sudu mista Odesy vid 20 lystopada 2019 r. № 521/15555/19. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/85840447 (in Ukrainian).

24. Rishennia Shevchenkivskoho raionnoho sudu mista Kyieva vid 14 bereznia 2017 r. № 761/33944/15-ts. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/65526572 (in Ukrainian).

25. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 7 liutoho 2018 r. № 359/6007/15. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/72199153 (in Ukrainian).

26. Memorandum pro spivrobitnytstvo NAAU z Notarialnoiu palatoiu [Memorandum of Cooperation of NAAU with the Notary Chamber]vid 18 lypnia 2019 roku / Ofitsiinyi sait Notarialnoi palaty Ukrainy. [Memorandum of Cooperation of NAAU with the Notary Chamber]. URL: http://npu.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/npu-naau.pdf (in Ukrainian).

Received: 20/02/2020
1st Revision: 25/03/2020
Accepted: 18/04/2020

M. Bondareva, PhD (Law), Associate Prof.,
S. Rabovska, PhD (Law), Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

SOME ASPECTS OF THE LAWYER'S INVOLVEMENT IN THE NOTARIAL PROCESS

The article examines the role and functional importance of the lawyer's involvement in the notarial process, discusses the peculiarities of the lawyer's procedural activity in committing certain groups of notarial proceedings.

Based on the analysis of judicial and notarial practice, the authors consider the issues of registration of the powers of the lawyer who provides representation in the notarial process. The article concludes that it is necessary to eliminate ambiguous understanding of documentary confirmation of the representative's powers. The specifics of participation in the notarial process and the peculiarities of legal regulation for such participation are determined by the nature of procedural formalities in the sphere of the notarial process. The necessity of determining the lawyer's powers in the notarial process on the basis of a power of attorney is substantiated.

The specifics of the lawyer's activity in the notarial process are proposed to be determined on the basis of two significant aspects: the legal status of the person represented by the lawyer and the nature, complexity, subjectivity of the notarial proceedings.

Since the notarial procedure involves the search for the most favorable, acceptable to the parties options for solving their legal situation, the use of various instruments of legal technique, the negative effects of the lawyer's participation in the dynamics of notarial proceedings are analyzed.

Particular attention is paid to the functional component of the lawyer's participation in the notarial proceedings in terms of the stage of the notarial process. Based on the analysis of the case law and the practice of notary decrees on the refusal to perform a notarial act, it is concluded that most of the refusals were made on the grounds that could be eliminated or corrected by the applicant. The paper also stipulates the expediency of the lawyer's involvement in the notarial process for the purpose of increasing the efficiency of such a process. The efficiency of the lawyer's participation in the stage of preparation for the execution of the notary proceedings is determined in order to ensure the legal analysis of the documents as should be provided by the applicant for confirmation of one or another legal fact; legal analysis of the grounds for refusal of a notary in committing notarial proceedings; ways of adjusting the course of the notarial process, offering alternatives to solving the legal situation of the person.

The article highlights the problematic aspects of the personal participation of a person on behalf of and in the name of whom the notarial proceedings are committed. Cases where such participation is mandatory are demonstrated. Based on the research, the authors of the article offer independent conclusions and judgments on the analyzed topics.

Keywords: a notary, a lawyer, representation, notarial process, legal aid, consulting.